

UDK: 929 Jure Francetić (497.5+497.6) “ 1912/1942 ”
Originalni naučni rad

PRILOZI ZA BIOGRAFIJU ZAPOVJEDNIKA USTAŠKE CRNE LEGIJE JURE FRANCETIĆA (1902.-1942.).

Između ustaške ideologije i stvarnosti

Željko Karaula

Poslijediplomski studij povijesti, Hrvatski studiji u Zagrebu, Zagreb,
Hrvatska

Sažetak: U radu se donose biografski podaci koji rasyjetljaju životni put ustaškog revolucionara i teroriste, ustaškog pukovnika i zapovjednika «Crne legije» Jure Francetića. Kao jedan od prvih ustaških emigranata (1933.) mladi Francetić stupa u ustaške redove prihvaćajući postulate njegove nacionalne i fašističke ideologije. Njegovo djelovanje do 10. travnja 1941. do sada nije bilo dovoljno razjašnjeno zbog nedostatka arhivskog materijala, dok je razdoblje njegova djelovanja u vrhu političke i vojne strukture ustaških vlasti od travnja 1941. pa do smrti u prosincu 1942. prožeto mitološkim elementima koji se teško svladavaju i u recentnoj historio-grafskoj produkciji.

Ključne riječi: Jure Francetić, ustaški pokret, NDH, Crna legija, Bosna i Hercegovina.

Abstract: This paper presents biographic data which illuminate the life path of Jure Francetić, the Ustasha revolutionary and terrorist, lieutenant colonel and commander of the “Black legion”. As one of the first Ustasha emigrants (1933), the young Francetić joined the Ustasha militia and accepted their postulates and the national and fascist ideology. His actions were not sufficiently clarified until the 10th of April 1941 due to the lack of archi-

val material, whereas the period of his activities at the top of the political and military structure of the Ustasha rule from April 1941 until his death in December 1942 was imbued with mythological elements which are difficult to master in recent historiographic production.

Key words: *Jure Francetić, the Ustasha movement, NDH (Independent State of Croatia), Black legion, Bosnia and Herzegovina.*

Uvod

Sredinom mjeseca siječnja 1943. godine partizanski list “Vjesnik jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte Hrvatske” objavio je članak pod naslovom “Ustaško pseto Jure Francetić u rukama naroda”, dok u članku slijedi: “Bandit, krvolok, zločinac i desna ruka razbojnika Pavelića, osnivač i komandant “Crne legije” Jure Francetić, pitomac zločinačkih logora janka Puste i Italije dospio je u ruke naroda od čijeg neumoljivog suda i nesmiljene kazne neće izbjeći ni jedan ustaški šakal. Deset hiljada nevinih žrtava leži na crnoj duši toga strvinara i još se krv hiljada naših majki i sestara nije osušila na pandžama Pavelićevog miljenika.”¹ Iako je znakovito da u spomenutom članku ne stoji da je ustaški zapovjednik Jure Francetić ubijen ili mrtav, već “da su ga žilave ruke našeg naroda ranile i živog zarobile” i partizanske vlasti i ustaški režim (posebno Poglavnik Ante Pavelić) znali su tada, sredinom siječnja 1943. godine da je, u medijima Nezavisne Države Hrvatske (NDH) “legendarni” zapovjednik ustaške Crne legije, zapravo umro od posljedica nanesenih rana sjekirrom na glavi od lokalnih srpskih seljaka u okolici sela Močila, netom pod podnožjem planine Male Kapele u Lici. Zadnje dane ustaškog pukovnika Jure Francetića možemo najjasnije rekonstruirati zahvaljujući memoarima partizanskog snimatelja i fotografa Georgia (Žorža) Vladimirovića Skrigina, partizanskog liječnika dr. Franza Kleinhappela, inače Austrijanca i mladog partizana Slavka Goldsteina, čija je majka radila u kirurškoj ekipi Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske te ostalih očevidaca.

Nakon što je od strane Poglavnika Ante Pavelića imenovan zapovjednikom Operativnog područja Lika odnosno ustaške vojnice na potezu Otočac-Udbina u predstojećoj njemačko-talijansko-ustaškoj operaciji «Fall Weiss» odnosno “Weiss

¹ Ustaško pseto Jure Francetić u rukama naroda, *Vjesnik jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte Hrvatske*, god. III., br. 1., januar 1943. Vidi isti članak u: *Vjesnik jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte Hrvatske 1941-1945.*, (izbor – Tom I), Zagreb, 1970., 384.-385.

1.² protiv “Titove države” u zapadnoj Bosni, Francetić je svojim malim zrakoplovom “Potez 2” kojim je pilotirao domobranski zastavnik Mijo Abičić krenuo 22. prosinca 1942. iz Zagreba za Gospić da preuzme zapovjedništvo. Nakon što je zrakoplov uslijed kvara³ bio prisiljen prisilno sletjeti, njegovo slijetanje primijetili su lokalni srpski seljaci, koji su se hladnim oružjem (uglavnom sjekirama i vilama i ponekim starim karabinom) ubrzo krenuli u potragu za putnicima u zrakoplovu. Nakon kratkog bijega i nakon što je ispucao sve metke iz svoga mitraljeza, Francetić je udaren nekolikom puta sjekirom po glavi. Putem legitimacije iz njegova džepa seljaci su doznali ko je čovjek koga su svladali, te brzo javljaju obližnjim partizanskim vlastima tu vijest. Uskoro je Francetić zaprežnim kolima zajedno s pilotom koji nije bio teže ozlijeđen dopremljen u Rakovicu, gdje mu je pružena prva pomoć, a zatim je kamionom prevezen u Slunj gdje se tada nalazio Glavni štab NOV i PO Hrvatske. Prema svjedočanstvu partizana Laze Dujića: “Već je bio pao mrak kad su Francetića prevezli u Slunj. Pršti snijeg, a on leži na otvorenom kamionu. Mi ga gledamo i zavidamo mu: evo mijenja već treće prevozno sredstvo u dva sata! Prvo je letio avionom, onda su ga gospodski vozili na volovskim kolima, a zatim je po njega dojurio telefonski pozvan kamion iz Slunja. Bio je pri svijesti kad su ga dovezli u Rakovicu. Onako odjevenog u kožni kaput položili su ga na slamu u kamionu. Što je tu najvažnije? Zarobilo ga je selo bez ikakva oružja!”

² Njemačka vojna operacija za uništenje partizana u Jugoslaviji «Fall Weiss» (Operacija Bijelo) u partizanskoj povjesnici Četvrta neprijateljska ofanziva ili Bitka na Neretvi bila je podijeljena na tri dijela: Weiss I, Weiss II i Weiss III. Operacija Weiss I je započela 20. siječnja 1943. napadom na područja koja su držali partizani u zapadnoj Bosni i dijelovima središnje Hrvatske, cilj je bio uništenje partizana na području Like, Korduna, Banije, Cazin-ske krajine i Bosanske krajine do Grmeča. Weiss II je uslijedio i započeo 25. veljače borbama u zapadnoj i jugozapadnoj Bosni, a partizani su se počeli povlačiti prema jugoistoku, čak i do Neretve, cilj je bilo područje Drvara, Glamoča, Livna, Jajca i Ključa. Weiss III je otpočeo u ožujku i ciljao na područja sjeverne Hercegovine, ali su opkoljeni partizani uspjeli probiti обруч na sjeveru Crne Gore. Operacija se zbog velikih partizanskih gubitaka može prikazati vojnički uspješnom, ali u konačnici taktičkim i strateškim neuspjehom Sila Osovine u uništenju Glavnog štaba NOVJ i glavnine partizanskih boraca. Više u: Nikola, ANIĆ, *Njemačka vojska na teritoriju Hrvatske: 1941-1945*, Zagreb, 2002.

³ U članku “Zadaci na aerodromu” u ediciji “Zbornik sjećanja” partizanski ilegalac Mirko Škrinjar je napisao da je upravo on kao mehaničar za zrakoplove nasuo u rezervoar Francetićeva malog zrakoplova “Potez 2” “sirovu gumu” te je zbog toga mogao letjeti samo nekoliko desetaka kilometara. Ako je ova informacija i istinita, u partizanskoj historiografiji nije zabilježila ikakvu pozornost. Mirko, ŠKRINJAR, *Zadaci na aerodromu, Zbornik sjećanja Zagreb 1941-1945.*, Zagreb, 1984.,

Prema svjedočenju liječnika dr. Kleinhappela: "Požurili smo u ambulantu s prekinute kazališne predstave. Francetić je govorio: Gospode! Gospodo, što radite? Bio mu je smrvljen potiljak i uništen mali mozak s tri ili četiri duboke rane. (...) Ozlijeđe na glavi sanirali smo koliko se dalo u onim uvjetima."⁴ Također fotograf Skrigin koji je smrtno ranjenog Francetića u župnom dvoru u Slunju nekoliko puta fotografirao piše: "(...) predstava je bila u pola prekinuta, jer je došla senzacionalna vijest da smo zarobili poznatog ustaškog zlikovca, crnolegijaša, Francetića. (...) Francetić je imao pet fraktura lubanje. Snimio sam ga nekoliko puta dok je još bio u nesvijesti, a kad je došao svijesti počeo je vikati na mene da mu dam telefonsku vezu s poglavnikom Pavelićem. Ja sam ga snimao, a on je i dalje vikao. Najednom njegov se pogled zaustavi na mojoj glavi, na kojoj je bila partizanka sa petokrakom i srpom i čekićem! Izbuljivši oči, nekoliko trenutaka je netremice, kao u nevjerici gledao moju petokraku, a onda mu se pogled zamuti i on se ponovo svali na jastuk."⁵

Mladi partizan Slavko Goldstein koji se našao u Slunju kao omladinski delegat na Osnivačkom kongresu USAOJ-a u Bihaću također piše u svojim sjećanjima: "U okršaju u kojem su pružili otpor, obojica su bili ranjeni, Francetić teško, a pilot lakše. Sad leže pod jakom stražom u slunjskoj bolnici i majka (na dužnosti u bolnici) dopušta mi da zavirim u njihovu bolesničku sobu. Francetić je bez svijesti, samo povremeno nešto nerazumljivo promrlja. Razabirem njegove riječi "poglavnik" i "Zagreb", ali sve je to očito nesuvislo, u bunilu. Lakše ranjeni pilot šuti, zabrinuto gleda oko sebe".⁶ Koliko se vijest o Francetiću brzo širila govori dnevnik Vladimira Dedijera koji je isti dan 22. prosinca u Drinićima kraj Bosanskog Petrovca obaviješten od strane Vrhovnog štaba da je Francetić uhvaćen. Tom prilikom u Drinićima je član Politbiroa CK KPJ Milovan Đilas održao govor postrojenim partizanima o značaju toga čina.⁷ Pad Francetića u partizanske ruke obradovao je vrh partizanske Hrvatske te je komesar Glavnog štaba NOVH-a Vladimir Bakarić napomenuo liječniku dr. Kleinhappelu: "Ako ga uspijete izvući, razmijenit ćemo ga za naše drugarice i drugove u logoru." Prema nekim podacima i vrhovni komandant NOVJ-a Josip Broz Tito je došao na Božić iz Bihaća u Slunj da vidi ranjenog Francetića u slunjskom župnom dvoru. No, agonija je kratko trajala, uskoro je Francetić preminuo u snu 27.

⁴ Aleksandar, Vojinović, Francetić između sjekire i skalpela, *Start*, 9. IV. 1983., 72.

⁵ Žorž, Vladimirović SKRIGIN, *Rat i pozornica*, Beograd, 1968., 105.

⁶ Vojinović, Francetić između sjekire i skalpela, *Start*, n. dj., 72.

⁷ Vladimir, DEDIJER, *Dnevnik*, knjiga II., Beograd, 1970., 37. Navod u dnevniku pod 22. prosincem. Dedijer također navodi da je Francetić «u teškom stanju prenet u Slunj i očekuje se da će svakoga časa izdahnuti» i da je Crna legija pod Francetićevim vodstvom «izvršila masu pokolja u Urijama, Vukovskom, Riliću, Malovnu».

prosina 1942. godine. Slijedećeg dana je njegovo tijelo umotano u plahtu ukrvano u kamion i prekriveno sijenom. Kamion je krenuo u nepoznatom pravcu te se ni danas ne zna lokacija Francetićevog groba.⁸

Zanimljivo da je Francetićevim nestankom u početku bilo najviše zabrinuto njemačko zapovjedništvo u Zagrebu bojeći se da Francetić pregovara s partizanima protiv Talijana, prema dojavu velikog župana župe Cetina Ante Luetića, što se ubrzo pokazalo kao neistina. Nakon izvješća zapovjednika 12. Pripremne bojne iz Saborskog od 27. prosinca 1942. u kojem stoji da se “Francetić nalazi ranjen u župnom dvoru u Slunju” Pavelić preko zapovijedajućeg njemačkog generala u NDH Gleza fon Horstenaue traži da se organizira razmjena zarobljenika, u kojoj je glavnu ulogu trebao imati njemački ing. Hans Otto, već ekspert za pitanje razmjene između Nijemaca i ustaša te partizana.⁹ Prema glavnom njemačkom obavještajcu u NDH Hansu Helmu, uspostavljeni su kontakti s partizanskim obavještajcima u Zagrebu za pregovore, no Francetić je uskoro preminuo, te je sve prekinuto.¹⁰

Poglavnik Ante Pavelić i ustaški vrh bili su vidno potreseni Francetićevom smrću, posebno Pavelić koji je u Francetića i njegove vojne vještine polagao velike nade, te ga je tri mjeseca prije (23. rujna 1942.) predstavio njemačkom fureru Adolfu Hitleru za posjeta njegovom “Glavnom stanu” u Vinici kao zapovjednika Ustaške vojnice. Zbog toga je Pavelić zabranio medijima NDH da objavljuju bilo kakve vijesti o Francetićevom “nestanku”. Službene obavijest o smrti ustaškog pukovnika Jure Francetića objavljena je u novinama i na radiju tek 29. ožujka 1943. kada je to Pavelić dopustio, a bilo je očito da se ne može više odugovlačiti. U ime Ministarstva oružanih snaga NDH tu obavijesti je potpisao general Vilko Begić.¹¹ Bio je to “službeno” kraj puta osobe koja i danas u hrvatskim medijima, a donekle i u hrvatskoj historiografiji, prema nekim povjesničarima, nije naišla na konačnu historiografsku ocjenu.¹²

⁸ Vojinović, isto, 73. Vidi ustaški prikaz Francetićeve pogibije u: Posljednji časovi Jure Francetića, *Nova Hrvatska*, br. 76., 30. III. 1943., 12

⁹ Vidi detaljnije u: Đurđica, LABOVIĆ, Milan, BASTA, *Partizani za pregovaračkim stolom 1941.-1945.*, Zagreb, 1986.

¹⁰ HDA, fond 1521., Arhiv Hansa Helma, Državni aparat NDH, br. 79., Jure Francetić.

¹¹ Službena obavijest o smrti ustaškog pukovnika Jure Francetića, *Nova Hrvatska*, br. 76., 30. III. 1943., 2., Jure Francetić, *Spremnost*, br. 58., 4. IV. 1943., 1-2.

¹² Zanimljivo je spomenuti da je u Slunju u lipnju 2000. od strane Udruga građana pod vodstvom stanovitog Dragutina Hazlera podignut spomen obilježje Juri Francetiću, koje je uklonjeno policijskom akcijom odlukom Vlade Republike Hrvatske od 27. kolovoza 2004. godine. <http://www.hrt.hr/arhiv/2004/08/27/HRT0013.html>, preuzeto 27. II. 2013.

Prikaz ustaške mitologije Jure Francetića i “Crne legije” i stvaranje njegova kulta u novinskim medijima Nezavisne Države Hrvatske prije i poslije njegove pogibije prikazao je britanski povjesničar Rory Yeomans, tako da se ovaj rad neće osvrtni na tu problematiku.¹³ No, treba spomenuti da je kult Jure Francetića preživio poraz NDH u travnju 1945. godine te ga je dalje prenosila i nadograđivala hrvatska ustaška emigracija i druge različite hrvatske emigrantske skupine kasnijih godina kroz svoje tiskovine u stranim zemljama Europe i Južne Amerike. Mnoge hrvatske emigrantske skupine i društva nazivale su se po njemu, poput Ogranak Ujedinjenih Hrvata Njemačke “Ogranak UHNJ “*Jure vitez Francetić*”.

Zanimljivo da je mit o Francetiću na neki način pokušavao uklopiti u svoje političke planove “pomirbe hrvatskih ustaša i hrvatskih partizana” i emigrant-povjesničar Bruno Bušić (hrvatska emigracija nakon sloma vodstva hrvatske komunističke politike pod vodstvom predsjednice CK SKH Savke Dapčević-Kučar i Mire Tripala u Karadorđevu 1972.) koji je koristeći se njegovim fiktivnim likom pod imenom “ustaškog pukovnika Franjčevića”, kako ga je opisao srpski književnik Mladen Oljača u svojoj knjizi “Kozara”, nastojao Francetića prikazati kao “osobu koja svoju čovječju puninu ostvaruje kroz neprestanu, tjeskobnu i opasnu borbu za slobodu svoga naroda”.¹⁴ Koristeći se Oljačinim književnim tekstom Bušić je konstantno dokazivao, između ostalog, da određena ideološka suradnja koju su ustaše i komunisti uspostavili za vrijeme šestosiječanjske diktature “protiv velikosrpske fašističke Jugoslavije” između dva rata, treba ponovno da se stvore u cilju razbijanja socijalističke Jugoslavije pod srpskom dominacijom koja je neprestana prijetnja “hrvatskom opstanku i identitetu”.¹⁵

U sasvim drugim okolnostima za vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini tokom 1991.-ih godine u borbi protiv srpskog agresora i pojedine postrojbe Hrvatskih oružanih snaga (HOS-a) i Hrvatskog vijeće obrane (HVO) dobiva-

¹³ Rory, YEOMANS, «Bel us, beloved commander you will never die». Mourning Jure Francetić ustasha death squad leader, *In the Shadow of Hitler: Personalities of the Right in Central and Eastern Europe* (ur. Rebecca Haynes, Martyn Rady), New York, 2011., 188.-205. Francetićev kult nastavljen je i u publikacijama ustaške emigracije poslije 1945. godine.

¹⁴ Oljačin prikaz Francetića u knjizi “Kozara” je potpuno fiktivan i izmišljen, napravljen na osnovu tobožnjeg Francetićevog dnevnika. Međutim, i taj prikaz govori da su partizani na neki način cijenili njegovu hrabrost i da je u njihovim redovima također nastajala legenda o “neranjivom i neustrašivom” Francetiću kao protivniku kojega je nemoguće ili teško pobijediti, što će se vidjeti dalje u ovom radu.

¹⁵ Vidi: Mladen, OLJAČA, *Kozara*, Sarajevo, 1973. Bruno, Bušić, Hrvatski ustaše i komunisti, *Hrvatska borba*, Washington D.C., br. 4., 1978., 4.-13., Bruno, Bušić, Kongres književnika u Partijskoj režiji, *Nova Hrvatska*, London, br. 20., 1975., 15.

le su naziv po "legendarnom borcu s Drine". Tijekom Domovinskog rata, postrojba Hrvatskih HOS-a iz Gospića nosila je naziv 19. bojna "Vitez Jure Francetić".¹⁶ Tijekom rata u BiH brigada HVO-a iz Zenice također je nosila ime "Jure Francetić". Ivo Žanić je u svom djelu «Prevarena povijest» pokušao da verificira i prenese mitologije svih strana u ratu u Bosni i Hercegovini 1992.-1995. te se stoga obratio i na tadašnje hrvatske percepcije Francetića, posebno s ustaškom mitologijom o planini Romaniji i granici na Drini (*Francetiću, zastava se vije, ti je stavi na vrh Romanije*). No, Žanić je pažljivo zaključio da je za rata hrvatski politički establišment, a i većina hrvatske javnosti ipak Francetića smatrala «etički kompromitiranim i za radikalniji nacionalni diskurs, pa se, ako se i mislilo na nj, nije se smio eksplicirati zbog političkih obzira.»¹⁷

Sve to pokazuje, a i nedavni dolje opisani aktualni događaji, da potreba za novim prikazom djelovanja ustaškog pukovnika Jure Francetića i dalje postoji u određenom dijelu hrvatske javnosti.¹⁸

Dana 27. prosinca 2012. godine na HRT-ovoj emisiji «TV Kalendar» pojavio se kratki prilog o ustaškom zapovjedniku Crne legije Juri Francetiću povodom 70-godišnjice njegove smrti 1942. u župnom uredu u Slunju nakon što je zarobljen od strane partizanskih jedinica. U kalendarskom kratkom prilogu dati su osnovni biografski podaci o ustaškom pukovniku Juri Francetiću, njegov ratni put, te konstatacije da je «Francetić kontroverzna ličnost novije hrvatske povijesti kojeg dio javnosti percipira kao ratnog zločinca, a drugi dio kao nacionalnog junaka» da bi se na kraju priloga dodalo: «Iako ga je poslijeratna historiografija proglašavala ratnim zločincem odgovornim za progon i smrt Srba i Židova u Bosni i Hercegovini, lik Jure Francetića pretvorio se u svojevrsni hrvatski mit».¹⁹ Prilog je uskoro postao predmet različitih kritika, polemika i komentara. Najoštrije je tri tjedna kasnije (18. 1. 2013.) reagirala ne-

¹⁶ Postrojbe HOS-a nisu bile legalne vojne postrojbe hrvatske države, već stranačke postrojbe Hrvatske stranke prava (HSP) koja je njegovala "ustaško naslijeđe". Usprkos tome HOS-ovci su dali značajan doprinos obrani Hrvatske, te su kasnije 1992. godine rasformirani i uključeni u postrojbe Hrvatske vojske.

¹⁷ Ivo, ŽANIĆ, *Prevarena povijest*, Zagreb, 1998., 257. Posebno vidi poglavlje «Obilježavanje planine – Dangić, Vajner i Francetić (204.-230.)».

¹⁸ Postavlja se pitanje koliko je to bio izraz revolta prema agresoru, pozitivnog vrednovanja njegova kulta ili neznanja. Sociološki prikaz "ustašonostalgije" za Domovinskog rata i razloge njegova razmaha također vidi u: ŽANIĆ, *Prevarena povijest*, Zagreb, 1998.

¹⁹ Prilog se može pogledati na ovom linku: http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=zrdPnRt0yL0#!, preuzeto 27. II. 2013. Tekst priloga na «TV Kalendaru» od 27. prosinca 2012. vidi na: <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/77494-.html>

zavisna udruga Građanska akcija. Građanska akcija poslala je otvoreno pismo medijima i upravi HRT-a u kojem je tražena smjena urednika emisije «TV Kalendar» Vladimira Bernardića. U pismu Građanske akcije stoji da se traži smjena glavnog urednika «TV Kalendara» zbog «sramotnog priloga o ustaškom koljaču Juri Francetiću koji je emitiran 27. prosinca prošle godine. TV Kalendar je 27. prosinca 2012. pokušao naučiti gledatelje i našu djecu da Jure Francetić nije bio jedan od ratnih zločinaca. On je - prema Hrvatskoj Radio Televiziji bio “legendarni borac” koji je izbio na Drinu, on se borio protiv partizana - onih zlih koljača Hrvata - u Bosni i okolici Sarajeva i u Han-Pijesku». Pismo Građanske akcije i komentar uskoro su objavila većina dnevnih novina koje izlaze u Hrvatskoj (*Jutarnji list*, *Slobodna Dalmacija*, *Večernji list* i dr.). Ubrzo su stigle i reakcije. Kolumnist Večernjeg lista Zvonimir Despot piše ovako: «Kako “TV kalendar” godinama obilježava značajne datume i obljetnice iz hrvatske i svjetske povijesti, bilo je više nego opravdano i logično da bude i prilog o Francetiću na 70. obljetnicu njegove smrti. Bez obzira na to tko što mislio, Francetić je značajna ličnost hrvatske povijesti koju treba istraživati, kao i sve druge, bez obzira na kojoj strani bili. Kako to da Amerikanci na vojnim učilištima mogu izučavati Erwina Rommela?»²⁰ Nakon toga uslijedile su reakcije renomiranijih povjesničara specijalizirani za područje Drugog svjetskog rata, odnosno za povijest ustaškog pokreta.

Tako je Amir Obhodač iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu napisao: «S obzirom da sam gledao prilog o Francetiću i da mi u sjećanju nije ostalo ništa od ovog što Građanska akcija navodi, još sam jednom pregledao prilog dostupan na You Tube, ali nigdje nisam zamijetio da se partizani spominju kao banda koja hara šumama ili da ih se spominje kao zlikovce. Prilog je bio usredotočen na činjenice o Juri Francetiću i nisam primijetio da je korišten za ikakva ideološka razračunavanja, nit sam naišao ni na jednu neistinitu tvrdnju. Dapače, urađen je vrlo profesionalno i uravnoteženo, te ovom prilikom odajem priznanje kolegi Bernardiću koji u ovakvom formatu, koji je ograničen vremenskim trajanjem, uspijeva sažeti jednu kompleksnu temu i prezentirati je na jasan i zanimljiv način (...).²¹ Davor Marijan s Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu ovako je komentirao cijelu situaciju: “Posebno sam pregledao tekst priloga i nisam našao tvrdnje koje bi za struku bile sporne. Kao povjesničar s referencama o Drugom svjetskom ratu tvrdim da ništa što je rečeno u TV prilogu nije upitno. Dani su osnovni biografski podaci i percepcija koju Francetić ima, za neke je ratni junak, a za neke zločinac. Što je sporno u tome da se Francetić pojavi u TV Kalendaru, zašto bi to bilo sramotno? Gdje je to navodno veličanje Francetića

²⁰ <http://www.vecernji.hr/kolumne/povijest-ndh-juru-francetica-danas-treba-istrazivati-kolumna-500008>, preuzeto 21. II. 2013.

²¹ <http://blog.vecernji.hr/zvonimir-despot/2013/01/page/2/>, preuzeto 21. II. 2013.

u tekstu? To što su prihvatili mediji poput Jutarnjeg lista i Indexa također ne čudi. Sigurno je da Francetić uz Pavelića osobno najpoznatiji pojedinac NDH i ustaškog režima. To je razdoblje dio hrvatske povijesti s kojim se nemamo razloga ponositi, no tko ima pravo tražiti da ga ne istražujemo i ignoriramo? Sigurno je da do danas nije napisan ni jedan znanstveni rad o Francetiću, a jedina historiografska analiza ustaških postrojbi jest moj magistarski rad koji sam obranio 2005. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na drugim sam istraživačkim temama pa ga nisam stigao objaviti. Uz sve to ne usudim se reći da znam tko je bio Francetić.»²²

Širi prikaz problema detaljnije je elaborirao povjesničar Mario Jareb, također s Hrvatskog instituta za povijest, u popularnoj publikaciji Vojnom magazinu: «(...) Tada bi možda uvidjeli da iza optužbi koje je protiv njega iznijela nekadašnja komunistička historiografija ne stoje izvori koji bi ih jednoznačno potkrijepili, a i da su suvremena istraživanja dosada odbacila kao neutemeljene neke od iznesenih optužbi. To ne znači da Francetić osobno i kao zapovjednik ustaških postrojbi nije možda bio odgovoran za neke zločine, no da bi se to nedvojbeno ustanovilo nije dovoljno prihvatiti stereotipne i nepotkrepljene fraze iz prošlosti o koljačima i zločincima, kvislinzima i domaćim izdajnicima, nego treba pokrenuti historiografski utemeljena istraživanja koja mogu dati odgovore na postavljena istraživačka pitanja. Dotada u najmanju ruku nije prikladno tvrditi da je on bio nešto što dosada nije historiografski utvrđeno». Također treba spomenuti da Jareb dalje u tekstu ističe rad hrvatskih povjesničara čije prosudbe stoje na utvrđenim činjenicama, te u nastavku teksta slijedi: «Držim da je upravo takvo djelovanje izrazite većine hrvatskih povjesničara pridonijelo da danas nitko ozbiljan u hrvatskom društvu nema iluzija o naravi ustaškog režima u NDH, koji je odgovoran za stradanja i progone velikog broja ljudi zbog njihove etničke i vjerske pripadnosti».²³

Uglavnom povjesničari koji su se oglašili nisu osporavali zločinački karakter Nezavisne Države Hrvatske i njenog režima, međutim, dovodili su u sumnju ulogu koju je odigrao Jure Francetić, oslanjajući se na činjenice da o njemu nije provedeno nikakvo konkretnije povijesno istraživanje da bi se mogla dati neka temeljitija historiografska ocjena o njegovu djelovanju.

Ni pola godine kasnije polemike u hrvatskoj javnosti oko Francetića nisu posustale. Naime već spominjani popularni *VP – magazin za vojnu povijest* je u svom bro-

²² <http://blog.vecernji.hr/zvonimir-despot/2013/01/page/3/>, preuzeto 21. II. 2013. Spomenuti prilozi uzeti su s vrlo popularnog bloga «Bumerang prošlosti» kolumniste Večernjeg lista i izdavača kuća «Despot-infinitus» Zvonimira Despota, inače specijaliziranog za povijesnu tematiku.

²³ Mario, JAREB, Još ima onih koji historiografiju smatraju sluškinjom ideologije, *VP – magazin za vojnu povijest*, br. 24., ožujak 2013., Zagreb, 51.

ju za lipanj 2013. (br. 27.) na naslovnici je donio crtež Jure Francetića u ustaškoj uniformi, s naslovom Ustaška vojnika, kao svojevrsni kratki članak o ustaškoj vojnici od autora Amira Obhodaša kao uvod u knjigu koja izlazi iz izdanju Despot-infinitusa od četvorice autora, starih suradnika časopisa, Amira Abhodaša, Maria Werhasa, Bojana Dimitrijevića, Zvonimira Despota: "Ustaška vojnika. Oružana sila ustaškog pokreta u NDH 1941.-1945. knjiga 1.²⁴ Spor je nastao oko toga jer je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, svojim rješenjem od 27. rujna 2011. preporučilo korištenje VP-a u nastavi povijesti u svim osnovnim i srednjim školama u RH, kao što piše i u impresumu spomenutog magazina. Naime neki mediji postavljaju pitanje MZOS-u da se stručno ustanovi da li se "taj časopis bavi revizijom povijesti te imaju li namjeru preispitati svoju preporuku. Naime, čak i da u sadržaju nema ništa dvojbeno, a već i površnim čitanjem stječe se dojam da ima, sama naslovna slika posljednjeg broja dovoljno je kontroverzna da otvori pitanje kakvu to povijest uče naši učenici."

Svoju reakciju uputio je i bivši predsjednik RH Stjepan Mesić (2000.-2010.), kao počasni predsjednik Saveza antifašističkih boraca Hrvatske u svom priopćenju: "Sporni broj VP treba povući iz prodaje, a Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, umjesto preispitivanja spomenute preporuke i angažiranja neovisnih povjesničara, koji će istražiti – što, trebalo bi poduzeti – kada očito do sada nije – hitne mjere da prekine i spriječi svako dalje zagađivanje misaonog okoliša mladih generacija", navodi Mesić koji smatra da je riječ o "dobro zamišljenoj i realiziranoj kampanji rehabilitiranja ustaštva". Uskoro je istog dana 7. lipnja 2013. reagirao glavni urednik spomenutog magazina Zvonimir Despot sa svojim priopćenjem: "*VP ne gaji ni jednu ideologiju, ne navija za nikoga, ali i ne skriva povijesne činjenice, jer su sve teme otvorene za istraživanje i pisanje. Zato smo se i borili za demokraciju, da više nema tabua i zabrana. Koliko je knjiga u svijetu izašlo s Hitlerom na naslovnici? I to je odmah bila glorifikacija? Knjigu o Ustaškoj vojnici, koja je najavljena u ovom broju magazina, supotpisuje i dr. sc. Bojan Dimitrijević, vodeći srbijanski vojni povjesničar s Instituta za savremenu istoriju u Beogradu? Zar i on glorificira Ustaški pokret?*"²⁵

S obzirom na polemike koje u hrvatskoj javnosti i dalje traju oko lika ustaškog pukovnika Jure Francetića u nastavku teksta ću pokušati pomoću do sada izdane li-

²⁴ Prva knjiga "Ustaška vojnika" obrađivat će ustroj, ratni put i djelovanje ustaške vojnice u razdoblju od travnja 1941. do kapitulacije Italije, dok bi druga knjiga završila slomom NDH u svibnju 1945., a za koju je predviđen izlazak iz tiska u rujnu 2013. godine.

²⁵ <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/266579/MZOS-za-skole-preporuca-casopis-koji-ve-lica-ustastvo.html>, <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/266779/Vojna-povijest-ne-gaji-ni-jednu-ideologiju.html>, preuzeto 7. VI. 2013.

terature, zbirki dokumenata i ograničenog arhivskog istraživanja, prikazati politički i vojnički put ustaškog revolucionara i pukovnika ustaške vojnice Jure Francetića. Ovaj prikaz nije za sebi postavio cilj prikazivanje kompletne povijesne slike spomenutog razdoblja u kojem Francetić djeluje, već se prvenstveno kreće u okvirima u kojima možemo na osnovu dokumenata i literature pratiti njegov život i djelovanje. Rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu se govori o Francetićevom učešću unutar emigrantskog i domovinskog ustaštva do travnja 1941. godine, a u drugom njegov politički put kada je imenovan od strane Poglavnika Ante Pavelića ustaškim opunomoćenikom za Bosnu i Hercegovinu i njegov vojni put kao zapovjednika elitne ustaške postrojbe «Crne legije». Glavni cilj rada će biti dokazati da li je Francetić kao visoki ustaški dužnosnik poslije “travanjske revolucije” 10. travnja 1941. mogao kao vojnik biti izvan represivnog aparata NDH i njegovog «pokušanog genocida» prema Srbima, Židovima i Romima na njenom području.²⁶

1. Revolucionarno-teroristička djelatnost u frankovačkoj omladini i ustaškim redovima do odlaska u emigraciju 1933. godine

Juraj (Jure) Francetić rođen je 3. srpnja 1912. u mjestu Prozor br. 229. kraj Otočca, u zaseoku Vivoze u obitelji oca Jurja i majke Kate, rođene Žubrinić.²⁷ Odgojen je u skromnim uvjetima unutar ličke seljačke porodice s još troje svoje braće. Kao seljačko momče često je ustajao već oko četiri sata ujutro te s ocem odlazio na polje ili obavljao uobičajene seljačke poslove na obiteljskom gospodarstvu. Obitelj Francetić je bila ugledna u tom kraju Like, a Jurin otac Jure Francetić slovio je kao seoski starješina.²⁸ Pučku školu polazi u Otočcu, a gimnaziju do prvog polugodišta V. razreda u

²⁶ Nevenko, BARTULIN,

²⁷ Osnovne kratke biografije Jure Francetića vidi u: Mladen, ŠVAB, Francetić, Jure, *Hrvatski biografski leksikon*, 4., E-Gm, Zagreb, 1998., 353.-354., Zdravko, DIZDAR, Francetić, Jure, *Tko je tko u NDH*, Zagreb, 1997., 117.-118. Kratak prikaz Francetićevog života za vrijeme NDH vidi u predgovoru knjige: Josip, KRIŽANAC, *Junačka djela Jure viteza Francetića u stihovima*, (uredio Vilim Peroš), Zagreb, 1944.

²⁸ Obitelj Francetić bila je ugledna u tom dijelu Like, a Francetićev otac je slovio kao seoski starješina. Najbolji primjer tomu je događaj iz 1943. godine kada su partizani, odnosno OZNA za Hrvatsku, u znak odmazde za ubojstvo jednog partizana u selu Šumečići stvorili plan da unište i spale sela Vivoze i Šumečića, a stanovnike protjeraju u Senj k Talijanima. Da bih to spriječio partizanski komesar Josip Barković, uz podršku sekretara CK Hrvatske Andrije Hebranga i dr. Paje Gregorića je u pregovorima s Jurom Francetićem starijim onemogućio tu akciju OZNE, a stanovnici Vivoza i Šumečice predali su partizanima oružje koje su im

Senju, dok je drugo polugodište i šesti razred opet polazio u Otočcu. Prema ustaškoj povjesnici daljnje školovanje mu plaća stric, državni činovnik, te se zbog toga mladi Francetić seli u daleke Križevce na ovdašnju Gimnaziju. Ovdje je, također prema ustaškoj povjesnici, na njega u nacionalnom pogledu znatan utjecaj izvršio njegov profesor povijesti na križevačkoj Gimnaziji.²⁹ Međutim, prema Izvještajima Državne realne gimnazije u Križevcima 1929.-1930., 1930.-1931., 1931.-1932. proizlazi da Francetić nije bio učenikom u Križevcima niti je ovdje maturirao 1931. godine.³⁰

Točno je samo to da je maturirao 24. lipnja 1931. godine, te na jesen iste godine upisuje Pravni fakultet u Zagrebu.³¹ Kao student nalazi sobu na Pantovčaku 93., gdje je uglavnom provodio svoj studentski život sasvim skromno, skoro u siromaštvu. Na Pravnom fakultetu Francetić se uključuje u rad studenskih frankovačkih organizacija, koje aktivno djeluju za zagrebačkom sveučilištu, vršeći propagandu da steknu što više sljedbenika među intelektualnom omladinom. Teror zagrebačke policije, odnosno šestosiječanjskog režima, donosio im je više pristaša, nego njihova politička propaganda među mladeži. Mladi Francetić tada stupa u redove Hrvatske pravaške republikanske omladine (HPRO), no, izgleda da ne sudjeluje u značajnim studentskim demonstracijama protiv diktature održanim 6. ožujka 1932. na Sveučilištu kada su studenti na zgradi Sveučilišta izvjesili hrvatske zastave, pri čemu su vođe demonstracija bili Vlado Singer i Eugen Kvaternik.³² Organizirane su tada čvrste barikade i policiji je trebalo pet sati da ih razbije.³³ Promatrajući sukobe studenata s policijom

dale ustaše, prevozeći ih Gackom na partizanski teritorij. Više vidi u: Josip, BARAKOVIĆ, Komesar ili gromobran?, *Republika*, br. 9-10., 1992., 74.-91.

²⁹ KRIŽANAC, n. dj., 8.-9.

³⁰ U ustaškoj povjesnici stoji da je Francetić zadnju školsku godinu završio i maturirao na Državnoj realnoj gimnaziji u Križevcima što provjerom Izvještaja Državne realne Gimnazije Križevci nije potvrđeno. Vidi: *Izvještaj za školsku godinu 1929./30.*, Križevci, 1930., *Izvještaj za školsku godinu 1930./31.*, Križevci, 1931., *Izvještaj za školsku godinu 1931./32.*, Križevci, 1932. Isto tako prema Izvještajima Gimnazije u Senju ni ovdje nije maturirao. Za sada se nije poznato gdje je završio gimnazijsko školovanje.

³¹ Rektorat Zagrebačkog Sveučilišta, Imenik slušača u školskoj godini 1931/32. (I. semestar) na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Jure Francetić, ustaša, borac za Hrvatsku, *Hrvatski narod*, br. 684., 30. III. 1943., 1., KRIŽANAC, n. dj., 8.

³² Nikola, BIČANIĆ, *Vila Velebita. Nacionalna borba Hrvata u Lici između dva svjetska rata*, Zagreb, 1992., 215.

³³ Jovo, RAJČEVIĆ, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1929.-1941.*, Zagreb, 1980., 32.-34., Eugen, Dido KVATERNIK, *Sjećanja i zapažanja 1925-1945. Prilozi za hrvatsku povijest*, Zagreb, 1995., 272.-273. Studentske demonstracije u Zagrebu, *Novo doba*,

pred sveučilišnom zgradom Francetić je rekao jednom svom kolegi: «Ne mogu više gledati da hrvatskom zemljom gazi tudjinska noga, ne mogu gledati da tudjin gospodari Hrvatima (...)».³⁴ Od tada prema nalogu središnjice pravaške omladine, ali i samovoljno, djeluje kao putujući agitator po selima oko Zagreba gdje u gostionicama drži govore seljacima. S obzirom da nije imao novca sav put je prolazio pješke, oslanjajući se na milost pojedinih seljaka u vezi prenoćišta, dok je često i spavao vani. Taj njegov rad policija je primijetila i pratila.³⁵

Nakon tih akcija Francetić piše članak u «*Vjesniku hrvatskih sveučilištaraca*» koji je bilo zaplijenjen od strane policije, a spomenuti članak i povod za njegovo prvo uhićenje. Tada je u upravi zagrebačke policije nastao njegov dosje gdje je opisan njegov tadašnji fizički izgled: «Juraj Francetić, rođen 3. VII. 1912. u Otočcu, sin Juraja i Kate, rođj. Žubrinić, student prava, rkt, neoženjen. Lični opis: 179 cm visok, stas visok, kosa kestenjava, brk kestenjav i brije, obrve kestenjave i sraštene, lice duguljasto i koštunjavo, crnomanjastvo, oči zelene, čelo srednje, nos dugačak, ravan, usta srednja, zubi manjkavi». Nakon 14 dana zatvora pušten je na slobodu. Ubrzo zatim zagrebačka policija 1. lipnja 1932. prijavljuje Francetića Državnom sudu za zaštitu države u Beogradu «zbog separatizma i protudržavnog rada», ali ga Sudbeni stol u Zagrebu rješenjem od 21. listopada 1932. oslobađa krivnje.³⁶ S obzirom da je policija pratila njegov agitacioni rad na hrvatskom selu, osuđen je na izgon iz Zagreba. Tom osudom onemogućeno mu je studiranje, te se Francetić nakon odslužene kazne vraća kući u Otočac.³⁷ Ni ovdje ne miruje, ali osobnu prekretnicu činilo je ponovno njegovo uhićenje u rujnu 1932. povodom «Ličkog ustanka» koji je izvršila grupa ustaških emigranata i domaćih ustaša na žandarmerijsku stanicu u Brušanima kraj Gospića 6. i 7. rujna 1932. godine.³⁸ Iako Križanac sugerira da je Francetić bio indirektno upleten u «lički ustanak» s pomoću «svojih veza, koje je podržavao s

br. 56., 8. III. 1932., 4. Demonstracije jedne grupe studenata u Zagrebu, *Politika*, br. 8559., 8. III. 1932., 4. Tom prilikom je Hrvatska akademska omladina pod vodstvom frankovaca napravila i svoju rezoluciju u kojem je objavljen njen politički program.

³⁴ Jure Francetić kao revolucionar i vojnik, *Hrvatski narod*, br. 694., 30. III. 1943., 2.

³⁵ Jure Francetić, ustaša, borac za Hrvatsku, *Hrvatski narod*, br. 694., 30. III. 1943., 1.

³⁶ HDA, fond 145., Savska banovina, Odjeljak za državnu zaštitu, kut. 77., 12649/1932, Prijava uprave policije u Zagrebu Državnom sudu za zaštitu države u Beogradu protiv Jurja Francetića, Državni arhiv Zagreb (DAZ), Sudbeni stol u Zagrebu, predmet Juraj Francetić, br. kzp. 2189/1932. od 21. X. 1932.

³⁷ Život i djelo ustaše Jure Francetića, *Nova Hrvatska*, br. 76., 30. III. 1943., 2.

³⁸ Vidi: Todor, STOJKOV, O takozvanom Ličkom ustanku, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 1970., 167.-180.

ustašama za vrijeme velebitskog ustanka» na suđenju ustaškim napadačima i u historiografiji do sada njegovo sudjelovanje nije potvrđeno. Publicista Marko Marković tvrdi čak da se Francetić pridružio ustaškoj velebitskoj skupini i tu sreo «svog kasnijeg zamjenika Rafaela Bobana», što se mora za sada smatrati netočnim.³⁹

Nakon što je pušten iz pritvora u Francetiću je sazrila misao da se u domovini ne može ništa učiniti, da treba otići van, točnije u Italiju i od tamo djelovati. No, prije toga izgleda da je bio preko svog gimnazijskog prijatelja iz Senja Josipa Milkovića upleten u tkz. “Senjsku aferu”.⁴⁰ Nakon što je u jednoj policijskoj raciji u Zagrebu Milković uhićen s grupom frankovaca kod njega je nađeno jedno “kompromitirajuće pismo” koje je otkrivalo tajnu ustašku ćeliju u Senju. Povodom tog otkrića zapovjednik zagrebačke policije Bedeković uputio je u Senj inspektora dr. Juraja Špilera s nekoliko agenata. Nakon istrage ubrzo su u Senju uhićeni Dragan Vlahović, Vladimir Sečka, Ante Dobrila i J. Dragičević, koji su uskoro priznali da su “zakleti ustaše” koji su nedavno primili pošiljku “paklenih mašina, oružja i municije” preko jedne male talijanske podmornice koja je došla blizu Senja, da bi zatim barkom oružje

³⁹ Marko, MARKOVIĆ, *Jure i Boban. Povijest Crne legije*, Zagreb, 2004., 12.

⁴⁰ Josip Milković (Senj, 13. II. 1909. – Brissago, Švicarska, 19. II. 1966.) rodom iz Senja. Već kao student aktivira se u frankovačkoj organizaciji kada postaje tajnik starješinstva «Hrvatskog domobrana», a određeno vrijeme je administrator u listu «Hrvatsko pravo». Tu postaje jedan od viđenijih omladinaca frankovaca uz Cvetka Hadžiju, Ivana Prpića i dr. Dana 24. travnja 1929. bio je uhićen zbog sumnje u sudjelovanju u atentatu na novinskog magnata i pouzdanika kralja Aleksandra Tonia Schlegela, ali je oslobođen krivnje, te izgnan iz Zagreba. Zbog terora policije početkom 1932. napušta zemlju i u Austriji stupa u kontakt s ustaškim vodstvom oko Ante Pavelića. Počinje da radi u listovima ustaške emigracije «Grič», «Ustaša» i «Hrvatska korespondencija». Po nalogu Pavelića odlazi u Njemačku i tamo propagandno djeluje. Uređuje novine «Croatia-press» i «Nezavisna Država Hrvatska», da bi na kraće vrijeme postao osobni Pavelićev tajnik. Vrijeme od 1934. do 1938. provodi u ustaškim logorima u Italiji gdje postaje opskrbeni zapovjednik. Godine 1938. vraća se u zemlju gdje i dalje ustaški djeluje. Prema zasad nedovoljno utvrđenim okolnostima jedno vrijeme postaje doušnik jugoslavenske obavještajne službe, pri čemu ga je vrbovao posebni vladin povjerenik za ustašku emigraciju Vladeta Miličević, pri čemu piše elaborat o ustašama u emigraciji i gdje napada Pavelića. No, nakon osnivanja NDH vrlo brzo napreduje u hijerarhiji, te postaje državni tajnik za promičbu. Poslije prelazi u Ministarstvo vanjskih poslova NDH, gdje kasnije postaje voditelj Stalnog trgovačkog izaslanstva NDH u Zurichu, Švicarskoj. Vidi: Tomislav, JONJIĆ, O pokušaju osnivanja Hrvatskoga komiteta u Švicarskoj 1943. godine: diplomatska izvješća Senjanina Josipa Milkovića, *Senjski zbornik*, 38., 2012., 217.- 332., Bogdan, KRIZMAN, *Ustaše i Treći Reich*, Zagreb, 1983., 377.- 394. (Izvjestaj Vladete Miličevića), Više o Milkovićevom djelovanju u NDH i Švicarskoj u: HDA, fond Hans Helm, kut. 27., Državni aparat NDH, A-L. (Podaci o agentu Josipu Milkoviću).

bilo otpremljeno u Senj. Oružje je trebalo služiti za ustaške terorističke akcije u Senju i okolici. Nakon mučenja za zagrebačkoj policiji uhićeni su priznali gdje se nalazi skriveno oružje; u nekom magazinu u Senju, gdje je od strane policije i pronađeno. U tu "Senjsku aferu" odnosno konspirativnu akciju dopreme oružja iz Italije u Senj bio je uključen i Francetić.⁴¹ Nakon što je vidio da će biti otkriven i nakon kraćih priprema i dogovora, očito u koordinaciji s istomišljenicima i jatacima, Francetić odlazi svom stricu Anti Francetiću, šumskom nadoficijalu u mirovini sa boravištem na Sušaku, te je prema izvješću Predstojništva gradske policije u Sušaku prebjegao preko jugoslavensko-talijanske granice 14. travnja 1933., da bi već 24. travnja 1933. u mjestu Borgataru položio ustašku zakletvu.⁴² Prema Moškovu već tada je u ustaškim logorima počelo grupiranje mladih ustaša, pri čemu su Ličani i Dalmatinci uglavnom pripadali grupi oko Andrije Artukovića.⁴³

2. «Postajanje fanatičnim ustašom» - Francetić u emigraciji u Italiji i na Janka-Puzsti 1933.-1937. godine

U ustaškom logoru Borgataru primijećeno je Francetićevo zanimanje za vojne vježbe i vojsku uopće kao i njegova staloženost i poslušnost da obavlja zadane zadatke bez prigovora. Kako kasnije za NDH prenosi Hrvatski narod: «Francetić je bio neobično stegovan, poslušan i pripravan izvršiti svaki nalog pretpostavljenih. Francetić se živo već u prvim danima izgnanstva zanimao za vojničku znanost, te je, što je nadasve značajno, bio imenovan odredbom Poglavnika prvi od svih mladih Hrvata, koji su se u inozemstvu našli u redovima Hrvatskog ustaškog pokreta, ustaškim dorojnikom.»⁴⁴ Za svoje zalaganje i rad promaknut je «stališkom odredbom» br. 1. od 18. travnja 1934. za dorojnika sa činom od 1. svibnja 1934. godine. Križanac napominje da je Francetić time postao prvi ustaški dorojnik koji je istog dana i odliko-

⁴¹ HDA, SDS SRUP SRH, šif. 013.0.1., Izjava dr. Jurja Špilera dana UDB-i 21. I. 1949., Teroristička galerija, *Novosti*, br. 292., 23. X. 1934., 4., Atentatori, *Seljačke novosti*, br. 43., 27. X. 1934., 5. O ustašama iz Senja i Like pod vodstvom Juraja Rukavine u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici piše: Ivan, BERNARDIĆ, *Život iza željeznih rešetki*, Zagreb, 1940., 55.-57.

⁴² HDA, fond 145., Savska banovina, Odjeljak za državnu zaštitu, 480/1933., Izvještaj Predstojništva gradske policije na Sušaku, HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, šif. 013.0.1. Ustaški pokret od 1918. do 1941., elaborat, KRIŽANAC, n. dj., 11. Jure Francetić kao revolucionar i vojnik, *Hrvatski narod*, br. 694., 30. III. 1943., 2. Ovaj broj Hrvatskog naroda donosi faksimil njegove ustaške prisege.

⁴³ Bogdan, KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1983., 125.

⁴⁴ Jure Francetić kao revolucionar i vojnik, *Hrvatski narod*, br. 694., 30. III. 1932., 2.

van.⁴⁵ Bilo je to veliko postignuće za mladog Francetića i veliki hijerarhijski skok u ustaškim redovima. Od tada Francetić postaje vojnički instruktor, koji vrši i podučava u rukovanju oružjem i drži predavanja.

Prema Moškovu, izgleda da je Francetić počeo svoju obuku u ustaškom logoru u Vischettu, blizu Bardia (provincija Parma), gdje ga je Moškov i zatekao. U taj logor su neprestano pristizali razni ljudi «i to najviše radnici iz Belgije, koji su tamo radili po rudnicima».⁴⁶ Sredinom svibnja 1933. godine Pavelić je za novog zapovjednika ustaškog logora u Mađarskoj Janka-Puszte imenovao Vjekoslava Servatzyja koji je u Mađarsku stigao iz Italije, a primopredaji dužnosti bio je u ime Pavelića prisutan i Ivan Perčević.⁴⁷ U logor je sa sobom Servatzyi poveo mlade ustaše Juru Francetića i Zvonimira Pospišila, kasnijeg atentatora na kralja Aleksandra u Marseju 1934., kao svoje pobočnike.⁴⁸ Tada je u logoru, prema iskazu Servatzyja Odeljenju za zaštitu naroda (OZNA) nakon zarobljavanja 1945. godine, bilo oko «40 naših ljudi koji su bili aktivni u radu». Prema svjedočenju Mije Bzika koji je na Janka-Pusztu stigao ranije tijekom veljače 1933., u marljivosti naučavanja vojničkih disciplina i vježbanju prednjačili su upravo Jure Francetić i Vjekoslav Luburić.⁴⁹ U skladu s pravilima ustaškog pokreta Francetić je dobio mađarsko konspirativno ime Lazslo, dok je Luburić postao Maks, bački Nijemac (Švaba).⁵⁰ Svoje druženje i vježbe s Francetićem na mađarsko-jugoslavenskoj granici opisao je Luburić mnogo kasnije u emigraciji u madridskom časopisu Drina i u madridskim novinama «*Obrana – glasilo hrvatskog narodnog otpora*», kada su poslije njegovog ubojstva od strane jugoslavenske Službe državne sigurnosti (SDS) 1969. izlazili njegovi memoari na stranicama spomenutih novina. Ustaše su na Janka-Pusztu radi kamuflaže nosili košulje i kape od mađarske predvojničke organizacije «Levente», koja je inače bila predviđena za svu mladež u militariziranoj Mađarskoj, dok ne stupi u vojsku. Isto tako dobili su od mađarskih vlasti i falsificirane dokumente. Prema Luburiću: «Svaki dan se ustajalo u 4 ili 5 sati ujutro kako bi se odlazilo na rad ili vojne vježbe. Vršile su se ophodje i straže uz granicu, pri čemu su se radi kamuflaže nosile košulje i kape mađarske pred-

⁴⁵ KRIŽANAC, n. dj., 11.

⁴⁶ Bogdan, KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1983., 122.

⁴⁷ HDA, SDS RSUP SRH, 013.2. Materijali s «Janka puste».

⁴⁸ KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, n. dj., 126.

⁴⁹ Željko, KRUŠELJ, Poglavlniku odan do smrti - dva neobjavljena svjedočanstva o Miji Bziku, *Podravina*, Vol. 1., br. 1., veljača 2002., 168.

⁵⁰ Krešimir, M. BEGIĆ, *Ustaški pokret 1929.-1941. Pregled njegove povijesti*, Buenos Aires, 1986., 196.

vojničke straže. Često se učilo neprimjetno puzanje do 500 metara, a zatim napad-obranu i vođenje grupe.” Tako su u jednoj vježbi pripremajući se za mogući prijelaz u Jugoslaviju preko Drave, radili «specijalne drvene čamce» u stolariji na Janka-Pusztu, te ih ponekad nosili prekrivene slamom dva do tri kilometra kroz šumu i grmlje. S obzirom da su se bojali da ih lokalni stanovnici ne otkriju, često su vježbali noseći u ruksaku do 10-15 cigli pa su kretali put kroz šumu prema Dravi. Na jednom takvom putu «Francetić je pao u nesvijest», dok se Luburiću «klinac iz cipele» duboko zabio u petu da je također skoro izgubio svijest.⁵¹

Za vrijeme kada je Gustav Perčec bio zapovjednik logora provodila se klasična vojna obuka, sve dok mladi ustaše Z. Pospišil, S. Pižeta, J. Francetić i V. Luburić nisu zahtijevali da se provodi i uvježbava gerilski način borbe, što im je za Servatzyjevog vodstva i odobreno. Zanimljivo da se mladi Francetić, prema svjedočenju Feliksa Kaufmana (Srećko Kremzir), nikada nije odvajao od svoga pištolja. Ta njegova aktivnost u Janka-Pusztu je primijećena u redovima jugoslavenske policije koja je revno pratila tamošnje aktivnosti i od tada se njegova fotografija nalazi na policijskim potjernicama ustaških emigranata. Isto tako svojim dolaskom u Mađarsku Francetić ulazi u specijalnu kartoteku jugoslavenske policije.⁵² List «Seljačke novosti» ga je u svojoj rubrici «Banditi sa Janka Puste» sa njegovom fotografijom naveo u skupini najistaknutijih ustaša zajedno s Vladom Singerom, Ljubomirom Kremzirom, Stankom Hranilovićem, Vjekoslavom Servatyjem i ostalima.⁵³ Prema Luburićevom, opisu izgleda da je Francetić na Janka-Pusztu bio mnogo aktivniji i kreativniji od ostalih ustaša, aktivno je pristupio svakodnevnim poslovima na poljoprivrednom imanju istovremeno fanatično vježbajući, te je, prema Luburiću, već imao određeno iskustvo jer je prošao druge ustaške logore u Italiji, te imao mnogo izraženiji i «širi pogled na političku situaciju». Prema ustaškom instrukturu iz Brazila Nikoli Zborilu Francetić je već tada prednjačio u vojnom znanju i učenju vojničkih disciplina, pri čemu je naglasio da Francetić nikada ne odustaje, nego se pokušava izvući i iz nemogućih situacija u koje se dolazi tijekom vježbi. Na Janka-Pusztu Francetić postaje fanatični ustaša, spreman da napravi sve za Poglavnika i uspostavu hrvatske nezavisnosti pod ustaškim vodstvom.⁵⁴ Ustaški logor na Janka-Pusztu ponekad je

⁵¹ Klin se izbija klinom bila je naša parola, *Obrana*, br. 127-128., travanj 1970., 2. Detaljnije vidi u: Ustaša Maks, Pobočnik Lazslo (Jure Francetić na Janka-Pusztu), *Drina* (Madrid), br. 4-7., god. 5., lipanj 1955., 75.-93.

⁵² HDA, SDS RSUP SRH, inv. Br. 010.3.14.

⁵³ Banditi sa Janka Puste, *Seljačke novosti*, br. 43., 27. X. 1934., 6.

⁵⁴ Detaljno o ustaškoj djelatnosti u Mađarskoj i Janka-Pusztu vidi u: Vladimir, ŠADEK, *Ustaše i Janka-Pusztu*, Molve, 2012.

posjećivao i makedonski terorist-egzekutor VMRO-a Vlado Georgiev-Černozemski, kasniji atentator i ubojica kralja Aleksandra, kao ispomoć VMRO-a ustaškom pokretu. Černozemski je kao inspektor i iskusni gerilac VMRO-a u vardarskoj Makedoniji dolazio u logor u inspekcije. U svojim noćnim razgovorima s ustašama u logoru često je pričao svoje priče o unutrašnjim borbama u vrhovističkom VMRO-u i svojoj ulozi u likvidacijama «protivnika VMRO-a» od jugoslavenskih žandara do ubojstva poznatog komunista Dime Hadži-Dimova ili egzekucije Nauma Tomalevskog u okviru obračuna u samom vrhu VMRO-a. Čini se, prema nekim podacima, da su takvi obračuni unutar organizacije VMRO-a bili odbojni Francetiću, koji je kasnije za vrijeme NDH izbjegavao da sudjeluje u unutrašnjim ustaškim egzekucijama i obračunima u vrhu.⁵⁵

Nakon nepunih godinu dana tijekom travnja 1934. zapovjednik logora V. Servatzy, zbog raskrinkavanja i uhićenja ustaša u koprivničkoj Podravini nakon predaje Stjepana Petrovića u ožujku 1934., naredio je napuštanje logora Janka-Puszta, pri čemu je najviše ustaša privremeno, njih tridesetak preseljeno na Baza-pusztu, a ostali u druge logore⁵⁶ i neke mađarske gradove. Međutim, to je bilo samo privremeno, iako su iz tih novih baza atentatori krenuli u Marseille uskoro su ustaše potpuno napustile Mađarsku, pri čemu su svi logori rasformirani nakon atentata na kralja Aleksandra od strane mađarskih vlasti pod pritiskom europske javnosti. Nakon raspuštanja Janka-Puzste, prema izvješću Mije Kralja, koji je uhićen nakon atentata na kralja Aleksandra, grupa ustaša se preselila u Nagykanizsu, u ulicu Mikoš Horti br. 23. gdje su stanovali zajedno, a među njima se nalazio i Francetić. Kralj je napomenuo

⁵⁵ Ivan, MIHAJLOV, *Spomeni – osvoboditelna borba*, III., Bruusel, 1976., 47-50., 552.

⁵⁶ Prema Coliću ostali logori su bili: Surda-puszta (15), Ana-puszta (17), Nagykanizsa (23) i dvorac Lagsznok (28). Prije uhićenja Stjepana Petrovića najveći šok za ustaško vodstvo bio je slučaj Jelke Pogorelec, ljubavnice zapovjednika Janka-Puzste Gustava Perčeca, koja je potajno počela raditi za jugoslavensku obavještajnu službu negdje u svibnju 1933. godine. Svoja saznanja o ustašama u Mađarskoj i njihovim odnosima Pogorelec je objavila i u mnogim novinama. Njeni tekstovi u listu «Novosti» su kasnije sabrani u brošuri. Vidi: Jelka, POGORELEC, *Tajne emigrantskih zločinaca. Ispovijest Jelke Pogorelec*, Zagreb, 1933. Ta činjenica je značajno kompromitirala Perčeca tako da je kasnije likvidiran. Praksa likvidacije onih ustaša koji su se zamjerali Paveliću, napravili neku političku grešku, ogriješili se o disciplinu ili se zamjerali nekom glavešini, brzo i okrutno se kažnjavala. U ustaškim logorima često je postojala podvojenost po regionalnom principu ili na «pavelićevce i radićevce». Mnogu ustaše su mučeni ili jednostavno ubijeni. Talijanske vlasti su često oko ustaških logora nalazile leševe ubijenih. Vidi slučaj dr. Antuna Crvića ili Ante Olujića i Mate Šumana koji su okrutno mučeni. Njegova ispovijest i priča o njihovoj ustaškoj emigraciji nalazi se danas u Arhivu HAZU, Trumbićeva ostavština, a prenio ih je PETRINOVIĆ, n. dj., 166.- 180.

da je dobio naređenje od Francetića da se prodaju konji sa imanja i kupi automobil, kojim je Kralj otišao u Budimpeštu, gdje ga je zateklo naređenje da pripremi atentat na kralja Aleksandra.⁵⁷ Osim toga Francetić nije bio direktno upleten u organizaciju atentata. Servatzy ga na kratko vrijeme odvlači sa sobom u Peštu gdje se upoznaje sa Moškovom, Balentovićem, Petričevićem, Metzgerom i drugima, te Francetić ulazi u viši ešalon ustaške hijerarhije.⁵⁸ Nakon ubojstva Aleksandra i raspuštanja logora, Francetić se vraća u Italiju sa Servatzyjem u listopadu 1934. zrakoplovom koji im je izgleda ustupila mađarska obavještajna služba. Ovdje nastaje dvogodišnja rupa u njegovu djelovanju, ali po svemu sudeći ovo razdoblje proveo je uglavnom u ustaškim logorima po Italiji.

Godine 1936. Francetić je s nekolicinom ustaša bio konfiniran na otoku Giglio, što potvrđuje i popis ustaša iz 1937. što je objavio Krizman.⁵⁹ Nakon talijansko-jugoslavenskih pregovora tijekom 1936. i 1937. došlo je do sporazuma između Italije i Jugoslavije koji je potpisan 25. ožujka 1937. godine. Za ustašku skupinu u Italiji to je značio kraj njihove aktivnosti te nastupa razdoblje "velike ustaške šutnje". Prema jednoj točki sporazuma, strane potpisnice su se obavezale «da na svom teritoriju neće trpjeti ni pomagati na bilo koji način ma kakvu aktivnost koja bi bila uperena protiv teritorijalnog integriteta ili postojećeg poretka druge strane-ugovornice (...)». Ubrzo nakon toga Pavelić na zahtjev talijanske vlade upućuje 1. travnja 1937. odredbu u kojoj raspušta ustaške logore i određuje prekid svake ustaške djelatnosti. Prema Budaku, izgleda da je u toj odredbi stajalo da se «svaki može vratiti u domovinu, ako nije upleten ni u kakav teroristički čin, odnosno ako to neće, Italija će mu dati putnicu da ide u drugo inozemstvo, a ako ni to neće, može ostati u Italiji (...)».⁶⁰ Svaki ustaša koji se želio vratiti trebao je jugoslavenskoj vladi podnijeti molbu za povratak, te uz molbu napisati «vlastita zapažanja o životu u ustaškoj organizaciji te uz to potpisati izjavu o uzdržavanju od svake političke djelatnosti.»⁶¹ Čini se da se među prvima ustašama u zemlju vratio upravo Francetić s otoka Giglio gdje

⁵⁷ KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, n. dj., 168.

⁵⁸ Ustaša Maks, Pobočnik Laslo (Jure Francetić na Janka Pusti), *Drina*, br. 4-7., god. 5., lipanj 1955., 87.

⁵⁹ Muhamed, PILAV, *U ustaškoj emigraciji s Pavelićem: sjećanja vječitog pobunjenika, zatvorenika, bjegunca*, Zürich, 1996., 47., KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, n. dj., 571.

⁶⁰ Ivo, PETRINOVIĆ, *Mile Budak – portret jednog političara*, Split, 2002., 192. Petrinović je u svojoj knjizi donio cjelokupni zapisnik saslušanja Mile Budaka od 26. svibnja 1945.

⁶¹ James, J. SADKOVICH, *Italian Support for Croatian Separatism 1927.-1937.*, New York-London, 1987., 282. Također: Mario, JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb, 2006., 439.

je tada bio interniran. Treba napomenuti da su jugoslavenske vlasti dopuštale «povratak samo onima koji (po jugoslavenskim kriterijima) nisu sudjelovali u počinjenim zločinima».⁶² Zbog toga se svakog emigranta posebno provjeravalo. Sve to govori da za emigrantsko razdoblje koje je Francetić proveo u Mađarskoj i Italiji jugoslavenske vlasti nisu imale protiv njega nikakve izravne dokaze o njegovoj upletenosti u kakav teroristički napad na području Jugoslavije. Čini se da su mu tadašnje vlasti u težnji da se prekinu njegove «ustaške djelatnosti» omogućile zaposlenje u upravi sanatorija «Merkur» u Zagrebu. Prema ustaškoj povjesnici, Francetić je uskoro nastavio i svoje školovanje na Pravnom fakultetu gdje se prijavio za polaganje ispita. Međutim, to nije pomoglo, jer je većina ustaša-povratnika, pa tako i Francetić, uskoro započela s ponovnim ustaškim ilegalnim radom u zemlji.

3. Francetićevo povratak u domovinu krajem 1937. godine i daljnje djelovanje u ustaškoj skupini u rodnom Otočcu

Dana 6. srpnja 1938. vratio se u domovinu Mile Budak sa suprugom, kojega se brzo počelo prihvaćati kao novog vođu ustaškog pokreta u domovini. Prema *Hrvatskom dnevniku* do toga dana vratilo se u zemlju ukupno 76 emigranata, među njima je bio je i Jure Francetić, koji se, prema svemu sudeći, vratio već 17. studenog 1937., dakle sedam mjeseci prije Budaka i među prvim ustašama povratnicima.⁶³ Po povratku je uhićen i na kratko interniran u rodni kraj. O tome svjedoči Karlo Mirth: «Bilo je to godine 1937. (...) Tiho i neočekivano pojavio se Juka u svojoj roditeljskoj kući

⁶² JAREB, n. dj., 439. Prema nekim saznanjima brzom povratku Francetića u domovinu pomogao je njegov prijatelj Josip Milković kao mogući informator jugoslavenskog obavještajca Vladete Miličevića, koji je napisao Miličeviću da će Francetić biti lojalan jugoslavenskim vlastima.

⁶³ Povratak dra Mile Budaka u domovinu, *Hrvatski branik*, br. 28., 9. VII. 1938., 2. *Hrvatski branik* prenosi pisanje *Hrvatskog dnevnika*. KRIŽANAC, Josip, *Junačka djela Jure viteza Francetića u stihovima*, (uredio Vilim Peroš), Zagreb, 1944., 12. Najvjerojatnije da je Peroš pisac životopisa J. Francetića u predgovoru. Prema Perošu Francetić se vraća u zemlju 17. studenog 1937. godine. Prema pouzdanijem izvješću Stojadinovićevo redarstvenog izaslanika Vladete Miličevića u razdoblju od proljeća 1937. do 26. rujna 1938. u zemlju se vratilo 161 pripadnik emigracije, 2 žene i 4 djece. Ostalo je još 335 emigranata, 9 žena i 14 djece. Vidi u: BOBAN, Ljubo, Nekoliko izvještaja o povratku Mile Budaka iz emigracije (1938), *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, sv. 7-8 (1970.), 1970., 523. Također i KRIZMAN, Ante *Pavelić i ustaše*, 281.-300.

u Otočcu. (...) Pogled mu je bio odlučan. Cijela njegova pojava ostavljala je dojam odlučnosti i žilavosti». ⁶⁴

Ovdje treba spomenuti da je djelovanje ustaša u domovini do sada samo djelomično i fragmentarno istraženo. Pritom je najveći nedostatak u poznavanju njihova djelovanja (pa i Francetićeve aktivnosti) u manjim mjestima širom hrvatskih zemalja, pa je takav slučaj i s djelovanjem ustaša u Otočcu. Dostupna literatura i arhivsko gradivo za sada ne pružaju dovoljno spoznaja koje bi nam pružile cjelovitu sliku ustaškog djelovanja na nekom određenom području, primjerice području Otočca i okolice. ⁶⁵ No, nakon Francetićevog povratka u Otočac očito da je ovdje postojala određena jezgra ustaških simpatizera koja je aktivna još oko 1932. godine. Prema Križancu, nakon povratka Francetić proširuje svoju mrežu ustaških suradnika: «On je primao brojne ustaške letke i brošure i dielio ih po najbližoj okolici, a često puta odnosio u Gospić i okolna mjesta. Francetić je u ovim mjestima organizirao pojedine ljude, koji su pred njim položili ustašku prisegu i koji su poslije vršili ustašku promičbu i svrstavali se u ustaške rojeve». ⁶⁶ U tome svjedoči i Luburić kada napominje da je Francetić netom poslije povratka brzo obnovio veze s ustaškim centrom u Mađarskoj i počeo stvarati u Otočcu nove ustaške ćelije pri čemu je iz Mađarske “preko emisara koje je slao” dobivao propagandni materijal (ustaške novine, brošure i letke). Luburić također napominje da je Francetić u početku bio “izložen nepovjerenju pred onima, koji zamjeraju, što se je vratio”. ⁶⁷ Ustaše u Otočcu značajno su bile povezane s ustaškim centrom u Gospiću koji je bio bolje razvijen i ustrojen pod vodstvom prof. Danijela Crljena, dr. Andrije Artukovića, dr. Joze Dumandžića, Marka Došena, Marka Frkovića, Juraja Juce Rukavine i ostalih. Preko pomoći iz Gos-

⁶⁴ Karlo Mirth, Iskra ličkog krša, *Spremnost*, br. 58., 4. IV. 1943., 4., MARKOVIĆ, n. dj., 166.

⁶⁵ Potrebu sustavnog istraživanja ustaškog djelovanja u manjim mjestima koja bi upotpunila sliku cjelokupnog djelovanja domovinskog ustaštva posebno je istaknuo Mario Jareb u svom članku: Mario, JAREB, Đakovo i ustaško djelovanje tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća, *Zbornik muzeja Đakovštine*, 2007., 136. Vidi također: JAREB, Ustaško-domobranski pokret, n. dj., 10.-32. Do sada je ustaško djelovanje najbolje obrađeno u Podravini: Željko, KRUŠELJ, *U žrvnju državnog terorizma i ustaškog režima*, knjiga II., Koprivnica, 2001. i Vladimir, ŠADEK, *Ustaše i Janka-Puszta*, Molve, 2012.

⁶⁶ KRIŽANEC, n. dj., 13. isto: JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, n. dj., 517.

⁶⁷ Ustaša Maks, Pobočnik Lazslo (Jure Francetić na Janka-Pusti), *Drina* (Madrid), br. 4-7., god. 5., lipanj 1955., 90.

pića razvijale su se i ustaške konspirativne ćelije u Otočcu.⁶⁸ Treba spomenuti da je i prvi ustaški teroristički akt na području Otočca došao iz ustaške skupine u Gospiću. Prema optužnici protiv Juraja Rukavine iz lipnja 1933, on je u noći 6. na 7. lipnja 1932. zajedno s Ivanom Štimcem postavio «paklenu mašinu» u podnožje spomenika Kralja Petra Velikog Oslobodioca u Otočcu, koji je bio podignut u tamošnjem parku, ali bomba je zakazala.⁶⁹ Snagu i utjecaj ustaške skupine na građanstvo u Otočcu poslije 1937. potvrđuju i komunisti. Obe grupacije snažno su se borile protiv prevlasti HSS-a na selu i gradu Otočcu, ali i infiltriranjem u njegove redove svojih pristasa. Zbog toga je vodstvo HSS-a početkom 1940. provelo «čišćenje» pojedinaca iz kotarskih rukovodstava zbog «frankovačkog i ustaškog djelovanja». Među njima se ističu Dane Katalinić, bivši načelnik općine u Otočcu, Marko Kovačević, trgovac i Josip Vujić iz Sinca, predsjednik Gospodarske sloge.⁷⁰

Francetićev najpouzdaniji prijatelj poslije njegova povratka iz emigracije bio je Delko Bogdanić,⁷¹ koji je također svojim vezama širio ideje i brošure koje je Francetić dobivao u Zagrebu i iz Mađarske.⁷² U tome mu je pomagao i njegov mlađi brat Nikola Francetić, odvetnički vježbenik kod sreskog suda u Otočcu, koji je kasnije za NDH postigao također vojničku karijeru kao Pavelićev tjelohranitelj i jedan od

⁶⁸ Nikola, BIČANIĆ, *Vila Velebita, nacionalna borba Hrvata u Lici između dva svjetska rata*, Zagreb, 1992., 63.-69. Više o ustaškom djelovanju u Gospiću do 1941. u: Milorad, VASIĆ, Đorđe, LIČINA, Jovan, PAVLOVSKI, *Xhafer Deva, Andrija Artuković, Vjekoslav Luburić, Vančo Mihajlov*, Zagreb, 1985., 11.-32.

⁶⁹ Velebitski «ustaše» pred sudom, *Novo Doba*, br. 149., 29. VI. 1933., 2., JAREB, n. dj., 286.

⁷⁰ HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, 013.0.12. Rekonstrukcija ustaškog aparata u Kotaru Gospić (posebni odjeljak Otočac), Milan, VUKMIROVIĆ ŠKARPA, Formiranje i djelatnost partijskih organizacija u kotaru Otočac do aprila 1941., *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Zbornik 5., Historijski arhiv Karlovac, Karlovac, 1973., 491.

⁷¹ Delko Bogdanić (Ličko Lešće, 27. III. 1910. – Kosinjski Bukovac, 30. XI. 1945.), ustaški časnik. Započeo gimnazijsko školovanje u Senju, ali se kasnije bavio trgovinom u radnji svoga oca Ilije. Jedan od sudionika Velebitskog ustanka 1932. godine. Nakon sloma Jugoslavije 1941. zapovjednik je ustaškog pomoćnog odreda u Otočcu, a od kolovoza 1941. do travnja 1942. zapovjednik 2. bojne 1. pukovnije Crne legije. Kasnije se nalazi na nizu važnih vojnih položaja, poput zapovjednika 4. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruge (1943). Zapovjednik jedinice koja je napala partizane u Otočcu u rujnu 1943. gdje su se tada nalazili Glavni štab partizanskih odreda Hrvatske i vijećnici ZAVNOH-a. Nakon sloma NDH postaje vođa križarske skupine u Lici. Po navodima OZNE izvršio samoubojstvo u zemunici kada je vidio da je opkoljen. Mate, RUPIC, Bogdanić, Delko, *Tko je tko u NDH*, Zagreb, 1997., 43.

⁷² Nikola, BIČANIĆ, *Vila Velebita: nacionalna borba Hrvata u Lici između dva rata*, Zagreb, 1992., 67.

utjecajnih članova Ustaške nadzorne službe (UNS).⁷³ Bogdanić je osim Otočca snažno djelovao i na području Ličkog Lešća odakle je bio rodom. Upravo su njegovom inicijativom i okupljanjem vojnih dezertera i ustaških pristaša u Crnom Jezeru više Otočca, razoružane dezorijentirane postrojbe jugoslavenske vojske u povlačenju i ustaše su preuzele vlast u Otočcu u travnju 1941. godine.⁷⁴

Poslije povratka Francetić postaje jedan od važnijih ljudi male ustaške skupine u Otočcu. Tu su skupinu osim D. Bogdanića i J. Francetića činili neformalni vođa skupine odvjetnik dr. Krunoslav Lokmer,⁷⁵ Drago Žubrinić, Ferdo Častek, apotekar, Blaž Biondić, gostioničar, Ante Banić, brijač, Ilica Žubrinić, trgovac, Juro Orešković, trgovac, Josip Farvalo, pisar u kancelariji dr. Lokmera, Ante Matasić, Josip Pavelić, Ivica Milinković i drugi.⁷⁶ Osim stalnog sastajališta u restauraciji «Plitvice» čini se da je jedan od centara njihova djelovanja bila stara i ugledna «Hrvatska čitaonica» Otočac, kojoj su vlasti zbog hrvatskog nacionalizma već početkom 30-ih godina «stvarali neprilike, zbog čega je njezina aktivnost bila svedena na minimum». U Čitaonici koju je pomogao osvititi na noge Francetić i umjetnički djeluje. Tako glumi na domaćim zabavama društava Hrvatske žene i Hrvatske čitaonice. Prvi puta u odlomku Budakove drame «Razcvjetale trešnje» 23. studenog 1940., a 1. siječnja 1941. je u čitaonici izveden igrokaz Mile Budaka «Grgičine gusle» u kojem osim France-

⁷³ HDA, fond. 223., MUP NDH, personalije, 15195, Nikola Francetić. Nikola Francetić je rođen 15. XI. 1916. u Otočcu. Realnu gimnaziju (4. razreda) svršio je u Otočcu. Ustašku zakletvu položio je u 20. studenog 1937. godine. Vojni rok odslužio je u I. zrakoplovnoj bazi automobilske čete u Novom Sadu 1938./40. godine. Nakon uspostave NDH postaje činovnikom Ministarstva unutrašnjih poslova u Sarajevu, da bi sredinom 1942. prešao u Ustašku nadzornu službu (UNS) kao izvjestitelj. Dana 7. lipnja 1943. prelazi u Sigurnosnu službu Poglavnikovog tjelesnog zdruga kao (PTS) kao osobna pratnja Poglavnika. Odlikovan od poglavnika Brončanom kolajnom Poglavnika Ante Pavelića za hrabrost, a kasnije i Srebrnom kolajnom za hrabrost. Vidi i: Ivo, GOLDSTEIN, *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb, 2001., 622.

⁷⁴ Oko izvora Gacke, *Lika u NOB 1941.*, Beograd, 1963., 441.

⁷⁵ Dr. Krunoslav Lokmer bio je jedan od nositelja pravaštva do 1918. godine na tom području Like (u području Senja i Otočca). Maturirao na senjskoj gimnaziji (1901.) i završio Pravni fakultet u Zagrebu. Nakon 1918. izabran u Ustavotvornu skupštinu 1920. godine (zajedno na listi HSP-HPSS). Od 1929. njegova odvjetnička kancelarija postaje središte okupljanja ustaške skupine u Otočcu. Za vrijeme NDH obavlja niz visokih upravnih dužnosti. Postaje predsjednik vijeća Stegovnog suda Glavnog ustaškog stana te član Pavelićevog Duglavičkog vijeća.

⁷⁶ HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, šif. 013.0.12., Rekonstrukcija ustaškog aparata u kotaru Gospić (posebni odjeljak se odnosi na ustašku aktivnost u Otočcu), <http://www.svetosavlje.org/>, iskaz Angeline Grozdanić dan 14. travnja 1942. godine.

tića glume i njegovi rođaci Joso i Drago Žubrinići, pri čemu je Francetić bio glavni organizator predstave.⁷⁷ Upravo je na ovoj zadnjoj predstavi Francetić održao govor u nacionalnom duhu snažno uperen protiv srbijanske hegemonije, ali i protiv Banovine Hrvatske kao djelomičnog rješenja hrvatskog pitanja, a na «svršetku govora zarorili su se dvoranom oduševljeni poklici: «Živio dr. Ante Pavelić! Živjela Nezavisna Država Hrvatska!».⁷⁸

Prema ustaškoj povjesnici slijedeći dan Francetić je trebao otputovati na vojničku vježbu u trajanju od 28 dana, ali su vlasti njegov govor ocijenile kao teški krimen. Prema Mirthu zbog toga se počela voditi istraga i spremao se vojni sudski postupak protiv njega na Divizijskom vojnom sudu koji se trebao provesti u Banja Luci, da bi kasnije sve prebačeno u Beograd.⁷⁹

Poznati ustaški centar u drugoj polovici 30-ih godina u Otočcu bio je i društvo «Građanski – hrvatski sportski klub» koji je upravo 1938. osnovalo desno orijentirano građanstvo u Otočcu na čelu s Krešimirom Miljkovićem.⁸⁰ Zanimljivo da su komunisti istovremeno krenuli u akciju osnivanja nogometnog kluba «Sloga», pri čemu su se obje grupacije žestoko sukobljavale oko skupljanja doprinosa, agitacije i privlačenja pristaša u svoj klub. Tijekom parlamentarnih izbora 1938. često su se fizički sukobljavali navijači dva kluba optirajući za suprotstavljene opcije.⁸¹ Osim toga, ustaše su djelovale u «Hrvatskom sokolu» u Otočcu, a važna je bila i ustaška ćelija okupljena oko Stipe Markovića-Macole koja je težila prvenstveno djelovanju na selu i često se sukobljavala s komunistima, pri čemu su planirane i likvidacije vodećih političara HSS-a lijeve orijentacije, npr. Danka Rubčića, predsjednika mjesne organizacije HSS-a u Ličkom Lešću.⁸² O sukobima komunisti i ustaša u Otočcu između dva rata govori i Jakov Blažević, jedan od važnijih partijskih organizatora par-

⁷⁷ Silvestarska zabava. Izvedba Budakovih “Grgičinih gusala”, *Lička sloga*, br. 1-2., 31. I. 1941., 3. Zanimljivo da novine spominju da se Francetić u posljednje vrijeme posvetio umjetničkom radu.

⁷⁸ KRIŽANAC, n. dj., 14.-15.

⁷⁹ Mirth u svom članku još dodaje da je Francetić pozvan u Beograd kao svjedok u nekom drugom postupku, ali, prema Mirthu, očekivalo se da ga tamo zapravo optuže.

⁸⁰ I ustaška skupina u Gospiću je značajno djelovala preko sportskog nogometnog društva «Viktorija».

⁸¹ Milan, VUKMIROVIĆ ŠKARPA, Formiranje i djelatnost partijskih organizacija u kotaru Otočac do aprila 1941., *Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Zbornik 5., Historijski arhiv Karlovac, Karlovac, 1973., 491.

⁸² Oko izvora Gacke, *Lika u NOB 1941.*, Beograd, 1963., 439.

tizanskog ustanka u Lici 1941. godine.⁸³ Frankovačka omladina u Otočcu skupljala se u organizaciji «Hrvatska nacionalna omladina» koju je iz Gospića 1923. utemeljio tada mladi Andrija Artuković.⁸⁴ Vođa frankovačke omladine u gradu bio je Stipe Tomljenović, ali se ona tijekom 30-ih godina polako osipala.⁸⁵

Nakon djelovanja u Otočcu 1938. Francetić uspijeva doći u Zagreb, gdje kani nastaviti studij, ali ubrzo je iste godine, pozvan na odsluženje vojnog roka Jugoslavenske kraljevske vojske u Niš. Nakon odsluženja vojnog roka, tijekom kojega je stekao čin podnarednika, vraća se u Zagreb i nastavlja s ustaškom promidžbom, raznosi letke i brošure, u Lici prima i organizira nove članove ustaškog pokreta. Osim toga počinje i da piše članke u Budakovom listu «Hrvatski narod», pri čemu su neki pisani pod pseudonimom. U članku «Hrvatsko radništvo i hrvatski nacionalizam»⁸⁶ Francetić ističe korporativistički model i hrvatski nacionalizam kao izlaz iz tekuće gospodarske krize u Hrvatskoj i rješenje sukoba između poslodavaca i radnika, pri čemu napada komunistički i demokratski model organizacije društva: «(...) današnje sindikalne organizacija u Hrvatskoj bilo one, koje stoje pod uplivom internacionalno-marksističke ideologije ili bolje reći fantazije, bilo pak one koje stoje pod uplivom strančarske demagogije ne će niti mogu riješiti socijalne probleme ni radnika ni namještenika». Francetić nastavlja da je za Hrvatsku pogodniji drugačiji model organizacije društva: «jer smo još daleko od toga da bismo mogli barem približno uporediti stanje našeg radništva sa stanjem, recimo kod naših najbližih susjeda (Italija, Njemačka) (...) štrajk ne koristi ni radniku ni poslodavcu, a najmanje narodu kao cjelini.» Stojeći na načelu da je hrvatski nacionalizam i korporativizam jedini način izlaska iz krize u članku stoji: «Hrvatski nacionalizam stoji na principu poštovanja i potpore privatne inicijative, a radnika smatra ne kao robu koju se baca na tržište (...)

⁸³ Jakov, BLAŽEVIĆ, *Povijest i falsifikati*, Zagreb, 1983., 38.

⁸⁴ HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, šif. 013.0.12., Rekonstrukcija ustaškog aparata u kotaru Gospić (posebni odjeljak se odnosi na ustašku aktivnost u Otočcu), Todor, KULJIĆ, Osobnosti fašizma u Jugoslaviji dvadesetih godina, *Marksistička misao*, br. 3., 1986., 37.

⁸⁵ Valja spomenuti da je u Otočcu djelovala i organizacija četnika koji su postali aktivniji po srpskim selima tek od 1939. godine. Glavni organizator četničkog pokreta bio je Staniša Ilić, inače zastupnik JRZ. Osim njega važni ljudi u rukovodstvu organizacije bili su Stojan Grozdajić, Ilija Božičković, Nikola Diklić i dr. Većina njih je po osnivanju NDH uhićena i strijeljana. HDA, fond 1561., SDS RSUP SRH, šif. 01.19. Građanske stranke u kotaru Gospić.

⁸⁶ Juraj Francetić, Hrvatsko radništvo i hrvatski nacionalizam, *Hrvatski narod*, II., 12. I. 1940., br. 49a., 1.

nego kao suradnika i važnog faktora čitave ekonomske politike hrvatskog naroda».⁸⁷ Na kraju članka se napominje da hrvatski nacionalisti znaju da dolazi dan «koji će pobijediti i u prah satri sve klevete i podvale, u toj samo hrvatskoj pobjedi biti će i riješenje svih gorućih pitanja.»⁸⁸

Prema Križancu, Francetić prigodom osnivanja marionetske države Slovačke pod njemačkim patronatom 14. ožujka 1939. godine upućuje u ime hrvatskih nacionalista telegram čestitke novom predsjedniku Slovačke republike dr. Jozefu Tisi. Prema nekim izvorima, takav prijedlog je hrvatskim nacionalistima dao Eugen Fülöp, slovački novinar desne orijentacije na radnom zadatku u Jugoslaviji, koji se povezoao s ustaškim krugovima u Zagrebu. Kasnije za NDH Fülöp je objavio niz članaka o Francetiću i NDH u slovačkim novinama, te je čak pratio Francetića u Sarajevu i na njegovim pohodima po istočnoj Bosni. Zbog te je djelatnosti Francetić opet uhićen i 1940. osuđen na zatvor i izgon iz Zagreba. Kaznu služi u zatvoru u Senju 1940. zajedno s ustašom Delkom Bogdanićem.⁸⁹ Kao što je već spomenuto, krajem 1940. na Silvestrovo Francetić drži na staru godinu revolucionarni govor na jednoj priredbi u Otočcu u kojem naglašava uzvišenost ustaške borbe za slobodu. Izgleda da je već nešto prije bio ponovno pozvan u vojsku, ali je po dojavi da mu se sprema suđenje pred vojnim sudom 12. siječnja 1941. ponovno emigrirao, sada u Njemačku.

Njemačka politika nakon aneksije Austrije (1938.), okupacije Češke i proglašenja neovisnosti Slovačke (1939.), prepušta Mussoliniju i Italiji Jugoslaviju u njenu interesu sferu utjecaja, naglašavajući da Njemačka nema nikakvih interesa u zoni Mediterana te da nije zainteresirana za hrvatsko pitanje, pri čemu je njemački ministar vanjskih poslova Joachim von Ribbentrop nakon sporazuma s talijanskim ministrom vanjskih poslova Galeazzom Cianom (dopis Ribentropa njemačkom veleposlaniku u Rimu von Mackensenu od 20. III. 1939.)⁹⁰ izričito zabranio njemačkim službama kontakte s hrvatskim organizacijama i pojedincima. No, ipak je njemačka obavještajna služba odnosno Služba sigurnosti – Sicherheitsdienst (SD) nastavila održavati kontakte s pojedinim članovima HSS-a, hrvatskim nacionalistima i ustašama u zemlji i emigraciji. To se također nije odnosilo ni na Glavni ured sigurnosti Reicha (RSHA) koji je također nastavio sa svojom obavještajnom djelatnosti u Ju-

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ HDA, fond. 223., MUP NDH, personalije, 1021, Delko Bogdanić, Josip, GRBELJA, Velebitska sudbina pričuvnog pukovnika NDH Delka Bogdanića. *Zemunica neidentificiranih, Senjski zbornik*, Vol. 29., 2002., 209.-240.

⁹⁰ Istu takvu potvrdu da Njemačka nije zainteresirana za hrvatsko pitanje dao je i Hermann Goring na sastanku u Rimu s Mussolinijem i Cianom 15. travnja 1939. godine.

goslaviji. Zbog blizine granice s Jugoslavijom najaktivniji je bio centar SD – Abschnitt u Grazu. Iz ovog centra u studenom 1940. je bio upućen u Jugoslaviju izvanredni opunomoćenik Uprave VI. RSHA SS-poručnik Rudolf Kob, maskiran kao novinar, upravo sa zadatkom da proučava autonomistički (HSS) i ustaški separatistički pokret. Kob je i prije radio u odjelu VI RSHA E3 u kojem su se obrađivale informacije pristigle iz Jugoslavije.⁹¹ Uspostavljajući veze s ustaškim centrom u Zagrebu čini se da je upravo na njegovu preporuku Francetić (nakon što se osjetio nesiguran u zemlji predosjećajući novo uhićenje) poslan u SD centar u Grazu gdje počinje da radi na obavještajnim kanalima prema Jugoslaviji preko ustaških veza. Šefu SD centra u Grazu SS-potpukovniku Ottu Lurkeru Francetić «dostavlja izvještaje, često vrlo detaljne, naročito o političkoj situaciji u Hrvatskoj» pri čemu postaje važan «Lurkerov agent».⁹² Ovdje Francetić uspostavlja kontakte i s Gestapom (*Einsatzkommando SIPO und SD – Djelatna komanda policije sigurnosti i službe sigurnosti*),⁹³ pri čemu odlazi u Beč gdje se posebno povezuje s SS-bojnikom dr. Alfredom Heinrichom u jugoslavenskom odjelu SD u Beču. Upravo je dr. A. Henrich postao poslije nje-

⁹¹ Slavko, KOMARICA, Slavko, ODIĆ, *Noć i magla. Gestapo u Jugoslaviji*, II., Rijeka, 1977., 57.-59. Vidi odlomak «Gestapo u Kraljevini Jugoslaviji» 21.-75. te također «Gestapo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj» 227.-361., *Njemačka obavještajna služba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 1. dio., Zagreb, 2011., 21. Kob je u svom radu uspostavio odnos s Slavkom Kvaternikom, vođom domovinskih ustaša, ali Kob je zapravo prvenstveno zastupao liniju njemačkog oslanjanja na HSS, smatrajući da ustaše treba iskoristiti samo u slučaju neuspjeha kombinacija s HSS-om. Po tom pitanju s sukobio s šefom odjela za Jugoslaviju u Uredu VI RSHA Wilhemom Beissnerom, koji nije dijelio takvo Kobovo stajalište.

⁹² Slavko, KOMARICA, Slavko, ODIĆ, n. dj., 68-70. Lurker je kasnije uspostavio i izravne veze sa vođom domovinskih ustaša Slavkom Kvaternikom i dr. Pavlom Cankijem (budućim ministrom u vladi NDH) pri čemu je dogovorena njihova izravna suradnja sa centrom SD Graz preko Friedricha Goloba, urednika novina «Mariborer Zeitung». Lurker je inače osobno poznao Adolfa Hitlera kada je radio kao čuvar u zatvoru u Landsbergu gdje je Hitler bio zatvoren (1924.), pri čemu mu čineći mnoge usluge, što mu Hitler nije zaboravio. Inače centar SD-Graz imao je u Jugoslaviji ukupno 108 agenata i informatora, od kojih su većina bili državljani Trećega Reicha na radu u Jugoslaviji i jugoslavenski folksdojčeri, a manjina od 18 članova «Jugoslaveni». Uspostavom veza s ustašama rad SD-Graz znatno je poboljšana, toliko da je poslije sloma Kraljevine Jugoslavije dobio posebne pohvale od strane führera Adolfa Hitlera i Reichführera SS-a Heinricha Himmlera za svoj doprinos slomu jugoslavenske vojske. Francetić je bio svrstan u skupinu agenata SD-Graz: «jugoslavenskih državljana – Jugoslavena, protivnika postojećeg poretka u Jugoslaviji, koji su smatrali da će im Njemačka pomoći u ostvarenju njihovih ciljeva ili izmjene postojećeg poretka».

⁹³ Radi se o SIPO (Sicherheitspolizia), tj. sigurnosna policija koja je obuhvaćala Gestapo i Kriminalističku policiju (Kripo) i Službu sigurnosti (Sicherheitsdienst – SD).

mačkog osvajanja Jugoslavije, šef Einsatzkommande (EK) u Sarajevu, gdje je kao glavni ustaški opunomoćenik za Bosnu i Hercegovinu upućen i Francetić. U Grazu/Beču Francetić ostaje sve do sloma Kraljevine Jugoslavije u kratkotrajnom travanjskom ratu kada se s grupom časnika SD pod vodstvom SS-bojnika Wilhema Beissnera vraća u Zagreb stavljajući se u službu nove ustaške vlasti. Sve ove kontakte koje je Francetić stekao u Grazu i Beču s njemačkim Gestapom i drugim njemačkim obavještajnim službama doći će do izražaja kasnije u Bosni i Hercegovini, kada se Francetić prije svega oslanja na njemačku snagu i moć u osiguranju nove ustaške vlasti u BiH.⁹⁴

Zanimljivo da partizanska historiografija tvrdi da je nekoliko dana prije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije Delko Bogdanić (inače iz Ličkog Lešća) organizirao u šumi zvanj Jezero kod Otočca grupu ustaša pripremajući ih za zauzimanje vlasti u gradu. Prema partizanskim izvorima, među njima je važnu ulogu odigrao i Jure Francetić. Ta skupina 14/15. travnja preuzima vlast u Otočcu i uspostavlja organe nove države.⁹⁵ Međutim prema ustaškoj povjesnici, odnosno Francetićevo životopiscu Križancu, o toj epizodi nema ni spomena, prema njemu Francetić se vraća u domovinu zajedno s Pavelićem 12/13. travnja 1941. godine. Ovdje je ustaška povjesnica točnija, no preciznije je da se Francetić vraća iz Austrije, kao što je već spomenuto, u društvu časnika Gestapa i SS-a.⁹⁶

Ovdje nakon svega navedenog treba napomenuti da na djelovanje ustaškog pokreta za vrijeme šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra, ali donekle i poslije treba gledati drugačije nego u razdoblju postojanja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) 1941.-1945. godine. Ustaške akcije su prvenstveno usmjerene protiv centralističkog jugoslavenskog/velikosrpskog režima u Beogradu, njegovih oružnika i

⁹⁴ Dušan, BIBER, Ustaše i Treći Reich, *Jugoslavenski istorijski časopis*, br. 2., 1964., 53.-54. Biber po tom pitanju u bilješki 89. navodi prijepis zapisnika o saslušanju Rudolfa Schremsa, referenta u SD Abschnitt Graz. *Saopštenje o zločinima Austrije i Austrijanaca protiv naroda Jugoslavije*, Beograd, 1947., 18.-19., Savo, PREĐA, Ustaška nadzorna služba u borbi protiv ustanka u Bosni i Hercegovini 1941. i početkom 1942. godine, *1941. u istoriji naroda Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1973., 487.-488. Pređa navodi kao izvor Arhiv SSUP-a dosje br. 58411., spis 42. zapisnik Drage Jileka, šefa UNS-a Sarajevo 1941. i 1942. godine koji je Jilek dao, nakon što je otet iz Italije (1949.), istražnim organima Jugoslavije.

⁹⁵ *Lika u NOB 1941.*, svezak I., Beograd, 1963., 152.-153.

⁹⁶ Pogrešan navod o Francetićevoj ulozi i ustrojavanju novih vlasti NDH u travanjskim danima 1941. na prostoru Like (Otočac) preuzima Davor Kovačić da bi preko njega se greška potkrala i u novoj knjizi Amir, OBHOĐAŠ, Mario, WERHAS, Bojan, DIMITRIJEVIĆ, Zvonimir, DESPOT, *Ustaška vojnica. Oružana sila Ustaškog pokreta u NDH 1941.-1945.*, 1., Zagreb, 2013., 37.

agenata te protiv hrvatskih pomagača režimu koji su u ustaškoj terminologiji žigosani kao «izdajice naroda». Ustaški pokret djeluje radikalno i svim sredstvima se bori za svoje ciljeve, te stječe zbog represije režima i nasilja nad Hrvatima određene simpatije među nekim članovima HSS-a, uglavnom omladincima HSS-a, te u očima Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) koja također provodi «sviju revoluciju» protiv «vojno-fašističke» diktature kralja Aleksandra. Za jugoslavenski režim ustaše su teroristi, banditi i izdajnici, dok su sebe ustaše smatrale domoljubima i revolucionarima. U postizanju svojih ciljeva oni se okreću teroru, nasuprot politici HSS-a koju tada podržava većina hrvatskog puka i koji se protiv diktature bori nenasilnim sredstvima. Činjenica je da su pripadnici jedne političke grupacije na represiju režima odgovorili pripremanjem revolucije i terorističkim aktima u suradnji s zemljama koje su imale teritorijalne aspiracije na jugoslavenski (hrvatski) teritorij, ne može se opravdati, ali se može razumijeti, jer su te zemlje jedine bile spremne pomoći, u financijskom i logističkom smislu, radi svojih interesa, ustaški pokret i njegove ciljeve. Sve negativne posljedice jedne u suštini hrvatske revolucionarne organizacije koja u emigraciji prolazi kroz složeni proces fašizacije⁹⁷ pokazat će se tijekom postojanja NDH, kad ustaše, sada kao vladajuća garnitura u državi, kreću u ubilački, okrutan i nesmiljen pohod protiv Srba i svih drugih neprijatelja ustaškog režima na prostoru NDH ■

⁹⁷ Problem i dometi fašizacije ustaškog pokreta u emigraciji još uvijek nije dovoljno razjašnjen u historiografiji. Tako Srđa Trifković naglašava: “Ustaški pokret nastao je 1930. godine ponajprije kao ultranacionalistička, revolucionarno-teroristička tajna organizacija posvećena odvajanju Hrvatske od Jugoslavije. Kao takva, ona pripada Balkanu, prije negoli “europskoj tradiciji”. (...) Ustaški pokret može se klasifikirati kao periferni dio europskog fašizma tridesetih godina tek uvjetno. On je podvrgnut svojevrstnoj fašizaciji nakon što je došao na vlast, što se dogodilo zahvaljujući vanjskim čimbenicima”. Srđa, TRIFKOVIĆ, *Ustaše. Balkansko srce tame na europskoj političkoj sceni 1929.-1945.*, Beograd, 1999.

CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF THE COMMANDER OF THE USTASHA *BLACK LEGION* JURE FRANCETIĆ (1912-1942).

Between the Ustasha Mythology and Reality

Summary

This paper presents biographic data which illuminate the life path of Jure Francetić, the Ustasha revolutionary and terrorist, lieutenant colonel and commander of the “Black legion”. As one of the first Ustasha emigrants (1933), the young Francetić joined the Ustasha militia and accepted their postulates and the national and fascist ideology. His actions were not sufficiently clarified until the 10th of April 1941 due to the lack of archival material, whereas the period of his activities at the top of the political and military structure of the Ustasha rule from April 1941 until his death in December 1942 was imbued with mythological elements which are difficult to master in recent historiographic production ■